

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Ireneusz Cezary Kamiński
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski
Miroslaw Wyrzykowski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

Warszawa, dnia 27 stycznia 2023 r.

36./2023/PIP/ZG

**Szanowny Pan
Arkadiusz Szulc
Prokurator Rejonowy Olsztyn-Północ
ul. Emilii Plater 12
10-959 Olsztyn**

Szanowny Panie Prokuratorze,

I. WPROWADZENIE

Helsińska Fundacja Praw Człowieka¹ zwraca się z prośbą o odniesienie się do sprawy stosowania tortur wobec więźniów przebywających w Zakładzie Karnym w Barczewie, o których poinformował w raporcie z wizytacji Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur², działający w ramach Biura Rzecznika Praw Obywatelskich³. Jak wynika z raportu z wizytacji przeprowadzonej w dniach 17-20 października 2022 r.⁴, w jednostce dochodziło do aktów przemocy ze strony funkcjonariuszy względem osadzonych, w tym do bicia, obrażania, zastraszania, podduszania, podtapiania. W niektórych przypadkach więźniom zakładano na głowy czarny worek lub mokry ręcznik.

II. STAN FAKTYCZNY

Działający na podstawie Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania⁵ Krajowy

¹ Dalej również jako: *HFPC, Fundacja*.

² Dalej również jako: *KMPT, Krajowy Mechanizm*.

³ Dalej również jako: *RPO, Rzecznik*.

⁴ Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z dnia 17 stycznia 2023 r. z wizytacji Zakładu Karnego w Barczewie, KMP.571.13.2022.JJ, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-01/Raport%20-%20ZK%20Barczewo%202022.pdf> (dostęp: 26.01.2023 r.) – dalej również jako: *raport KMPT*.

⁵ Dz. U. z 2007 r., nr 30, poz. 192, dalej również jako: *OPCAT*.

Mechanizm Prewencji Tortur prowadzi niezapowiedziane wizytacje w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności. W ich trakcie delegacja KMPT może odbywać poufne rozmowy z więźniami i funkcjonariuszami, uzyskiwać dostęp do wszystkich pomieszczeń i dokumentacji oraz nagrań z monitoringu wizyjnego⁶. Zakazane jest stosowanie sankcji lub doprowadzenie do poniesienia uszczerbku w inny sposób względem osób, które przekazały informacje przedstawicielom Krajowego Mechanizmu⁷.

W dniach 17-20 października 2022 r. delegacja KMPT, w skład której wchodził Przemysław Kazimirski (dyrektor KMPT), Justyna Zarecka oraz dr Justyna Jóźwiak, przeprowadziła niezapowiedzianą wizytację w Zakładzie Karnym w Barczewie. Jej celem miało być, jak wynika z raportu, sprawdzenie sposobu traktowania osób pozbawionych wolności oraz przedstawienie rekomendacji właściwym władzom. Zawarte w raporcie ustalenia oparte zostały na rozmowach z Dyrektorem Zakładu Karnego, jego zastępczynią i zastępcą, oglądzie jednostki, rozmowach indywidualnych z wybranymi funkcjonariuszami i więźniami, jak również na analizie dostępnej na miejscu dokumentacji oraz nagrań z monitoringu⁸.

Z opublikowanego w biuletynie informacji publicznej i przesłanego drogą pocztową do Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka raportu wynika, że **„w Zakładzie dochodzi do aktów przemocy ze strony niektórych funkcjonariuszy względem osadzonych, w tym do tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania. Osadzeni są wyciągani z celi, doprowadzani do pomieszczeń niemonitorowanych, gdzie następnie są bici, obrażani, zastraszani, podduszani, a nawet podtapiani (tzw. waterboarding). W niektórych przypadkach funkcjonariusze zakładają więźniom na głowę czarny worek lub mokry ręcznik”**⁹.

W raporcie wskazano również, że w jednostce „panuje ostry reżim, który zdaniem delegacji KMPT utrzymywany jest w nieformalny sposób”¹⁰, na co wskazywać ma niewykorzystywanie (oficjalnie) środków przymusu bezpośredniego od 2021 r. Odnotowano, że **więźniowie byli zastraszani, również w trakcie wizytacji Krajowego Mechanizmu**. Po rozmowach więźniów z przedstawicielami KMPT funkcjonariusze Służby Więziennej zabierać mieli ich z celi pod fałszywym pretekstem wyjścia do ambulatorium. Zamiast jednak do ambulatorium, choć wpis taki pojawiał się w książce ruchu osadzonych, byli oni jednak prowadzeni do pomieszczenia działu ochrony, gdzie wypytywani mieli być o przebieg rozmowy i udzielone KMPT informacje.

W jednym przypadku, o którym informację powzięła w toku wizytacji delegacja KMPT, u **bitego więźnia dojsć miało do zatrzymania akcji serca w trakcie stosowania wobec niego przemocy**. Mimo to nie zostało wówczas wezwane pogotowie ratunkowe, reanimację mężczyzny funkcjonariusze prowadzili samodzielnie. Kilka dni przed wizytacją, jak wynika z ustaleń Krajowego Mechanizmu, **wobec innego więźnia był stosowany tzw. waterboarding – po doprowadzeniu do niemonitorowanego**

⁶ Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur [w:] Raport KMPT, s. 1-2.

⁷ Art. 21 ust. 1 OPCAT.

⁸ Uwagi wstępne na temat wizytacji [w:] Raport KMPT, s. 3-4.

⁹ Tortury, nieludzkie, poniżające traktowanie [w:] Raport KMPT, s. 18.

¹⁰ Tamże.

pomieszczenia mężczyznę sprowadzono siłą do pozycji leżącej, położono mu na twarzy ręcznik i podtapiano, polewając go wodą z miski. Po torturach mężczyzna został doprowadzony do celi – na nagraniach, które oglądali przedstawiciele KMPT, widoczne było zdejmowanie przez niego mokrej odzieży. W odniesieniu do tej sytuacji Rzecznik Praw Obywatelskich, co wskazano w raporcie, złożył zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa przez funkcjonariuszy działu ochrony w Zakładzie Karnego w Barczewie, polegającego na przekroczeniu uprawnień, pobiciu i znęcaniu się nad osobą pozbawioną wolności (art. 231 § 1 Kodeksu karnego¹¹ w zb. z art. 158 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. lub art. 247 § 1 k.k.).

Dwa miesiące po wizytacji Rzecznik złożył kolejne zawiadomienie dotyczące stosowania tortur, w oparciu o informacje uzyskane podczas wizytacji prowadzonej w innej jednostce. W czerwcu 2022 r. jeden z przebywających wówczas w Zakładzie Karnym w Barczewie więźniów, jak wynika z przedstawionego przez niego opisu, został popchnięty na ścianę i wykręcono mu ręce do tyłu. Wówczas dwóch funkcjonariuszy miało pociągnąć go za nogi, wskutek czego upadł on na ziemię. Funkcjonariusze przeciągnęli go po ziemi, wykręcano ręce, trzymano za nogi podniesione do góry, uciskano kolanem kark i bito ręką po głowie. W raporcie odnotowano, że **„funkcjonariusze włali do czarnego worka na śmieci wodę, podnieśli mu głowę do góry i założyli na nią worek, po czym zaczęli mężczyznę podduszać, w efekcie czego stracił przytomność. Po odzyskaniu przezeń świadomości funkcjonariusze położyli mu głowę na boku i zaczęli polewać ją wodą”**¹².

Delegacja Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur wskazała, że „funkcjonariusze działu ochrony notorycznie zastraszają osadzonych, stosują represję, przemoc fizyczną i słowną”. Przytoczyła w raporcie również sytuację, w której funkcjonariusze przyprowadzić mieli do celi więźnia z wyraźnymi śladami przemocy na nogach i stopach, który przyznać miał, że został pobity przez funkcjonariuszy. Więźniowie wskazywać mieli, że w jednostce znajduje się pomieszczenie, „w którym bije się skazanych pod pretekstem wyjść do lekarza”, a funkcjonariusze zastraszają ich grożąc, że zrobią z nimi „to, co dyrektor w Sztumie”¹³.

W oparciu o ustalenia wizytacji w Zakładzie Karnym w Barczewie Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur w swoim raporcie zarekomendował Dyrektorowi Zakładu Karnego w Barczewie „natychmiastowe podjęcie działań w zakresie wyjaśnienia i wyeliminowania tego typu praktyk, zwrócenie uwagi (...), że stosowanie przemocy wobec osadzonych jest niedopuszczalne”. Podkreślono również, że pracownicy jednostki

¹¹ Dalej również jako: *k.k.*

¹² *Tortury, nieludzkie, poniżające traktowanie...*, s. 19.

¹³ Tamże. W sprawie byłego Dyrektora Zakładu Karnego w Sztumie, zob. np. K. Sobczak, *Dyrektor Zakładu Karnego w Sztumie zabił więźnia*, Prawo.pl 10.10.2011 r., <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/dyrektor-zakladu-karnego-w-sztumie-zabil-wiezniaw,41335.html>; *Dyrektor zakładu karnego zasztyletował więźnia*, TVN24 10.10.2011 r., <https://tvn24.pl/polska/dyrektor-zakladu-karnego-zasztyletowal-wiezniaw-ra186945-3535378> (dostęp: 26.01.2023 r.).

„powinni otrzymać od przełożonych stanowczy sygnał, że wszelkie formy niewłaściwego traktowania osadzonych (zarówno fizyczne, jak i psychiczne) są niezgodne z prawem i będą surowo karane”. W ocenie KMPT kierownictwo Zakładu Karnego powinno również podejmować działania nakierowane na budowę odpowiedniej kultury instytucjonalnej, zgłaszać ujawnione przypadki popełnienia przestępstwa organom ścigania oraz „wdrożyć mechanizmy monitorowania pracy personelu i położyć nacisk na szkolenia”¹⁴. Zarekomendowano również przeprowadzenie kompleksowej kontroli w jednostce przez Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Olsztynie.

III. STAN PRAWNY

Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest organizacją pozarządową, której statutowym celem jest ochrona praw człowieka. Szczególnym przedmiotem zainteresowania Fundacji jest zakaz tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania. Mając na uwadze informacje przedstawione w raporcie z wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w Zakładzie Karnym w Barczewie, Fundacja pragnie poczynić kilka uwag w zakresie wynikających z tego zakazu obowiązków państwa.

Na wstępie podkreślenia wymaga, że art. 3 EKPC, stanowiący o zakazie tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania, jak podkreśla M.A. Nowicki, „zawiera jedną z najbardziej podstawowych wartości demokratycznych społeczeństw”. Przepis ten ma charakter absolutny i nie dopuszcza żadnych wyjątków – nie istnieją okoliczności, które usprawiedliwiłyby uciekanie się do środków wypełniających znamiona tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania¹⁵. Tym samym wymaga on szczególnie rygorystycznego egzekwowania od państwa.

Obowiązywanie zakazu tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania jest przy tym niezależne od postępowania osoby nim dotkniętej – użycie siły przez państwo dopuszczalne jest jedynie w zakresie ściśle koniecznym, a wszelkie wykroczenie poza ten zakres stanowi, co podkreśla L. Garlicki, naruszenie art. 3 Konwencji¹⁶. Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: *ETPC*, *Trybunał*) zwraca uwagę w tym zakresie, że „w społeczeństwie demokratycznym niewłaściwe traktowanie nie jest nigdy właściwą odpowiedzią na problemy władz publicznych”¹⁷. Nie ma też decydującego znaczenia, czy

¹⁴ *Tortury, nieludzkie, poniżające traktowanie...*, s. 20.

¹⁵ Zob. M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, LEX 2017, komentarz do art. 3 EKPC; zob. również wyrok ETPC z dnia 15.11.1996 r. w sprawie *Chahal przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 22414/93, § 96.

¹⁶ Zob. L. Garlicki [w:] *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Komentarz*, Legalis 2010, komentarz do art. 3 EKPC; wyrok w sprawie *Chahal...*, § 80; wyrok ETPC z dnia 18.01.1978 r. w sprawie *Irlandia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5310/71, § 163.

¹⁷ Wyrok ETPC z dnia 28.09.2015 r. w sprawie *Bouyid przeciwko Belgii*, skarga nr 23380/09, § 108.

władze wiedziały o przypadkach maltretowania, bo odpowiedzialność państwa za działania jego funkcjonariuszy przybiera w znacznym stopniu charakter obiektywny¹⁸.

Oceniając, czy dane działanie realizuje znamiona określone w art. 3 EKPC należy mieć na uwadze, że nie jest konieczne występowanie elementu premedytacji, ani też zorientowanie brutalności na – przykładowo – wymuszenie zeznań czy „ukaranie” ofiary. Jeżeli jednak element taki występuje, stanowi dodatkowy argument na rzecz stwierdzenia naruszenia art. 3 Konwencji¹⁹. Trybunał stoi na stanowisku, że każdy przejaw zastosowania siły fizycznej musi zostać usprawiedliwiony przez państwo²⁰. Usprawiedliwienie to musi opierać się na ocenie proporcjonalności. Mając powyższe na uwadze stwierdzić trzeba, że żaden element brutalności nie może znajdować uzasadnienia w ogólnych obyczajach postępowania funkcjonariuszy. Trybunał podkreśla przy tym, że „w przypadku osoby pozbawionej wolności, lub, bardziej ogólnie, mającej do czynienia z funkcjonariuszami organów ścigania, jakiegokolwiek odwołanie się do siły fizycznej, które nie jest niezbędne, stanowi ingerencję w poszanowanie jej godności i co do zasady stanowi naruszenie art. 3 Konwencji”²¹.

Trybunał w swoim orzecznictwie wskazywał, że zawarte w art. 3 EKPC rozróżnienie na tortury, nieludzkie i poniżające traktowanie wiązało się z zamierzeniem, by „nadać szczególne piętno rozmyślnemu nieludzkiemu traktowaniu powodującemu bardzo poważne i okrutne cierpienie”²². Z tego też względu ETPC orzekał w przeszłości, że w sprawach dotyczących tortur postępowania karne nie powinny być umarzane w razie przedawnienia, a amnestie i ułaskawienia nie powinny ich obejmować²³.

Definiując pojęcie tortur Trybunał odwoływał się²⁴ do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. i ratyfikowanej przez Polskę z dniem 26 lipca 1989 r.²⁵ Zgodnie z jej art. 1 ust. 1 tortury to każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w określonym celu – m.in.

¹⁸ Wyrok ETPC w sprawie *Irlandia...*, § 159.

¹⁹ Wyrok ETPC z dnia 28.11.2000 r. w sprawie *Rehbock przeciwko Słowenii*, skarga nr 29462/95, § 75-78; wyrok ETPC z dnia 10.03.2009 r. w sprawie *Turan Cakir przeciwko Belgii*, skarga nr 44256/06, § 60-61; wyrok ETPC z dnia 12.04.2007 r. w sprawie *Dzwonkowski przeciwko Polsce*, skarga nr 46702/99, § 55; wyrok ETPC z dnia 13.01.2009 w sprawie *Lewandowski i Lewandowska przeciwko Polsce*, skarga nr 15562/02, § 65.

²⁰ Wyrok ETPC z dnia 4.12.1995 r. w sprawie *Ribitsch przeciwko Austrii*, skarga nr 18896/91, § 38.

²¹ Wyrok ETPC *Bouyid...*, § 88.

²² Wyrok ETPC z dnia 8.07.2004 r. w sprawie *Ilaşcu i inni przeciwko Mołdawii i Rosji*, skarga nr 48787/99, § 426, tłumaczenie własne.

²³ Wyrok ETPC z dnia 17.09.2014 r. w sprawie *Mocanu i inni przeciwko Rumunii*, skargi nr 10865/09, 45886/07, 32431/08, § 326.

²⁴ Wyrok ETPC z dnia 28.07.1999 r. w sprawie *Selmouni przeciwko Francji*, skarga nr 25803/94, § 97.

²⁵ Dz.U. z 1989 r., nr 63, poz. 378, dalej również jako: *Konwencja w sprawie zakazu tortur, UNCAT*.

uzyskania od niej informacji lub wyznania, zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Zgodnie z art. 2 UNCAT państwa-strony mają obowiązek podejmowania skutecznych środków ustawodawczych, administracyjnych, sądowych i innych w celu zapobieżenia stosowaniu tortur na całym terytorium znajdującym się pod jego jurysdykcją. Wskazuje również na obowiązek kryminalizacji wszelkich aktów tortur, za których popełnienie groziłyby adekwatne sankcje²⁶ oraz obowiązki szkoleniowe w tym zakresie względem funkcjonariuszy nadzorujących osoby pozbawione wolności²⁷. Choć, jak zwracają uwagę Komitet Przeciwko Torturom²⁸ czy Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, regulacja prawnokarna nie jest w pełni zgodna z wymogami Konwencji w sprawie zakazu tortur²⁹, pojęcie tortur nie jest obce polskiemu prawu³⁰ i sądy oraz organy ścigania mogą się do niego odwoływać³¹. Waterboarding, a więc podtapianie przez oblewanie wodą nosa i ust osoby obezwładnionej³², może być uznawane za akt tortur³³.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie podkreślić, że, zgodnie ze standardami Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji w sprawie zakazu tortur, władze krajowe nie tylko mają obowiązek powstrzymać się od stosowania tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniami, ale i odpowiednio zareagować

²⁶ Art. 4 UNCAT.

²⁷ Art. 10 ust. 1 UNCAT.

²⁸ Dalej również jako: CAT.

²⁹ CAT, *Concluding observations on the seventh periodic report of Poland*, 29.08.2019 r., CAT/C/POL/CO/7, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/257/10/PDF/G1925710.pdf?OpenElement>, § 8 (c); OSCE ODIHR, *Opinia dotycząca definicji tortur i bezwzględności zakazu ich stosowania w polskim ustawodawstwie*, Warszawa, 22.05.2018 r., CRIM-POL/325/2018 [TO], <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/388769.pdf>, s. 4-5 (dostęp: 27.01.2023 r.).

³⁰ Warto odnotować, że poza EKPC i UNCAT pojęcie tortur obecne jest również w art. 40 Konstytucji, który stanowi, że „[n]ikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu”.

³¹ Zob. wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 19.02.2020 r., sygn. akt 1421/19 (dot. znęcania się i przekroczenia uprawnień wobec Igora Stachowiaka), w którym sąd, odwołując się do opinii HFPC, wskazał, że: „nie ma żadnych wątpliwości, że całość zachowania oskarżonych względem pokrzywdzonego (...) to tortury, rozumiane jako nieuprawnione działanie funkcjonariuszy (...) powodujące ostry ból i cierpienia psychiczne”. Zob. również wyrok Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie z dnia 30.01.2018 r., sygn. akt IV K 717/17 [za:] M. Dziedzic, *Przestępstwo tortur w Polsce. Analiza prawomocnych wyroków dotyczących przestępstw z art. 231, 246 oraz 247 Kodeksu karnego*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2021, s. 11.

³² OSCE ODIHR, *Human Rights in Counter-Terrorism Investigations. A Practical Manual For Law Enforcement Officers*, Warszawa 2013, s. 97.

³³ CAT, *Concluding observations on the sixth periodic report of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, 7.06.2019 r., CAT/C/GBR/CO/6, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/154/71/PDF/G1915471.pdf?OpenElement>, § 40 (dostęp: 27.01.2023 r.).

na doniesienia o takim naruszeniu – każde pojawienie się zarzutu maltretowania zobowiązuje władze krajowe do przeprowadzenia śledztwa mającego na celu ustalenie faktów i ukaranie ewentualnych sprawców³⁴. Co więcej, nawet w razie braku skargi lub zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa władze publiczne zobowiązane są do podjęcia śledztwa, „jeśli istnieją inne wystarczająco wyraźne przesłanki, że mogło dojść do tortur lub niewłaściwego traktowania”³⁵.

Śledztwo takie, jak wynika z ugruntowanego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, powinno mieć charakter efektywny i doprowadzić do zidentyfikowania i ukarania osób odpowiedzialnych, bowiem „[w] przeciwnym wypadku ogólny, określony w prawie zakaz stosowania tortur, oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania i karania, byłby, pomimo swojego fundamentalnego znaczenia, nieskuteczny w praktyce i mógłby prowadzić w niektórych przypadkach do nadużywania swych uprawnień przez organy państwowe”³⁶.

Należy również zauważyć, że jeżeli osoba pozostawała w dobrym zdrowiu w momencie pozbawienia jej wolności, a później pojawiają się na jej ciele obrażenia lub ślady stosowania przemocy, to na „państwie ciąży obowiązek wiarygodnego wyjaśnienia, jak doszło do ich powstania”³⁷. W braku takiego wyjaśnienia domniemywa się, że za powstanie obrażeń odpowiedzialność ponoszą funkcjonariusze, w których władzy znajdował się zatrzymany³⁸. Trybunał podkreślił w tym zakresie, że osoby pozbawione wolności, w tym osoby zatrzymane, są szczególnie zagrożone naruszeniem ich praw – czemu odpowiada szczególnie obowiązek ich ochrony po stronie władz publicznych³⁹.

Europejski Trybunał Praw Człowieka może stwierdzić, że postępowanie nie spełniało wymagań Konwencji, gdy dokonane w nim ustalenia tracą siłę przekonywania. Mając na uwadze powyższe wskazać należy, że dochodzenie musi mieć charakter realny, tzn. sposób jego zorganizowania i prowadzenia musi spełniać pewne wymagania jakościowe, ustalone w orzecznictwie ETPC. Jak podkreśla Trybunał, oznacza to, że organy państwowe mają zawsze obowiązek dążyć do wyjaśnienia faktów i nie mogą opierać się na pochopnych wnioskach, zmierzających jedynie do zamknięcia śledztwa – muszą za to podejmować wszelkie możliwe i uzasadnione kroki w celu zabezpieczenia

³⁴ Wyrok ETPC z dnia 18.12.1996 r. w sprawie *Aksoy przeciwko Turcji*, skarga nr 21987/93, § 98.

³⁵ Wyrok ETPC z dnia 3.05.2007 r. w sprawie *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses i inni przeciwko Gruzji*, skarga nr 71156/01, § 97, tłumaczenie własne.

³⁶ Wyrok ETPC z dnia 12.04.2007 r. w sprawie *Dzwonkowski przeciwko Polsce*, skarga nr 46702/99, § 61.

³⁷ Wyrok z dnia 27.08.1992 r. w sprawie *Tomasi przeciwko Francji*, skarga nr 12850/87, § 109-111; Wyrok ETPC w sprawie *Ribitsch...*, § 34; Wyrok ETPC w sprawie *Selmouni...*, § 87.

³⁸ Wyrok ETPC z dnia 12.10.2004 r. w sprawie *Bursuc przeciwko Rumunii*, skarga nr 42066/98, § 80.

³⁹ Zob. wyrok ETPC w sprawie *Bouyid...*, § 107.

materiału dowodowego (włączając w to opinie biegłych lekarzy i zeznania świadków)⁴⁰. Ponadto z orzecznictwa ETPC wynikają również szczególne wymagania, do których zaliczyć należy m.in.: niezależność organu prowadzącego dochodzenie⁴¹, sprawność⁴² i staranność działania zobowiązanego organu – w tym podjęcie wszelkich rozsądnie wymaganych kroków dla zabezpieczenia dowodów⁴³. Istotne jest przy tym dopełnienie należytej staranności przy zbieraniu materiału dowodowego, by zapewniona była jego dopuszczalność przed sądem – nieusuwalne naruszenie wymogów proceduralnych przez organy ścigania, skutkujące niedopuszczalnością zabezpieczonego materiału dowodowego było również postrzegane przez Trybunał jako naruszenie art. 3 EKPC⁴⁴.

Konieczne jest ponadto zapewnienie zainteresowanemu udziału w dochodzeniu oraz poddanie działań nadzorowi opinii publicznej. Trybunał zwracał uwagę, że „gdy śledztwo dotyczy zarzutów poważnych naruszeń praw człowieka, prawo do poznania prawdy na temat okoliczności sprawy nie należy wyłącznie do ofiary przestępstwa, ale i do ofiar podobnych naruszeń i ogółu społeczeństwa, które ma prawo wiedzieć co się stało”⁴⁵. Jest to tym ważniejsze, że adekwatna reakcja władz publicznych na doniesienia o naruszeniach była uznawana za „kluczową dla utrzymania zaufania publicznego do przestrzegania przez nie rządów prawa oraz dla zapobiegania wszelkim przejawom bezkarności, zмовy lub tolerancji dla działań sprzecznych z prawem. Z tych samych powodów musi istnieć wystarczający element publicznej kontroli śledztwa lub jego wyników, aby zapewnić odpowiedzialność zarówno w praktyce, jak i w teorii”⁴⁶.

Podkreślić dobitnie należy, za L. Garlickim, że „[n]ieprzeprowadzenie dochodzenia lub – co zdarza się najczęściej – przeprowadzenie go w sposób powierzchowny, więc «prowadzący do konkluzji nie znajdujących oparcia w starannej analizie faktów»⁴⁷, jest kwalifikowane jako proceduralne naruszenie art. 3, orzekane obok (a czasem – zamiast) stwierdzenia naruszenia materialnego (faktu maltretowania jako takiego)”⁴⁸.

⁴⁰ Wyrok ETPC z dnia 28.10.1998 r. w sprawie *Assenov i inni przeciwko Bułgarii*, skarga nr 24760/94, § 102; Wyrok ETPC z dnia 6.04.2000 r. w sprawie *Labita przeciwko Włochom*, skarga nr 26772/95, § 131; Wyrok ETPC w sprawie *Dzwonkowski...*, §§ 61-62.

⁴¹ Wyrok ETPC z dnia 11.07.2006 r. w sprawie *Boiceno przeciwko Mołdawii*, skarga nr 41088/05, § 121.

⁴² Wyrok ETPC z dnia 11.03.2021 r. w sprawie *Baranin i Vukčević przeciwko Czarnogórze*, skargi nr 24655/18 i 24656/18, § 142.

⁴³ Wyrok ETPC z dnia 13.12.2012 r. w sprawie *El-Masri przeciwko Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii*, skarga nr 39630/09, § 183.

⁴⁴ Wyrok ETPC z dnia 24.01.2008 r. w sprawie *Maslova i Nalbandov przeciwko Rosji*, skarga nr 839/02, § 94-95.

⁴⁵ Wyrok ETPC z dnia 31.05.2018 r. w sprawie *Al Nashiri v. Rumunia*, skarga nr 33234/12, § 641, tłumaczenie własne.

⁴⁶ Tamże, tłumaczenie własne.

⁴⁷ Zob. np. wyrok ETPC w sprawie *Dzwonkowski...*, § 66; wyrok ETPC z dnia 13 stycznia 2009 r. w sprawie *Lewandowski i Lewandowska przeciwko Polsce*, skarga nr 15562/02, § 74.

⁴⁸ Zob. L. Garlicki [w:] *Konwencja...*, tamże.

Zobowiązanie do prowadzenia z urzędu sprawnych i niezależnych postępowań, jeśli tylko zaistnieją podstawy, by sądzić, że dojsć mogło do tortur, wynika również z art. 12 Konwencji w sprawie zakazu tortur. Podkreśla się bowiem, że bezkarność sprawców stanowi „jedną z głównych przyczyn ciągłego występowania tortur i niewłaściwego traktowania”⁴⁹.

Szczegółowe wytyczne w zakresie prowadzenia skutecznego postępowania w sprawach, których przedmiotem jest zarzut naruszenia zakazu tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, zawiera Protokół Stambulski, niewiążący dokument przygotowany przez Biuro Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka⁵⁰. W Protokole podkreślono, że celem śledztwa powinno być „ustalenie faktów związanych z możliwymi przypadkami stosowania tortur lub niewłaściwego traktowania, w celu zidentyfikowania osób odpowiedzialnych za te incydenty i umożliwienie ich ścigania lub wykorzystania w kontekście innych postępowań prowadzących do uzyskania zadośćuczynienia i ochrony przez ofiary”.

Mając to na uwadze prowadzący postępowanie zobowiązani są dążyć przede wszystkim do: 1) pozyskania zeznań ofiar, 2) odtworzenia i zabezpieczenia dowodów, w tym dokumentacji medycznej, w związku z zarzutem stosowania tortur, 3) zidentyfikowania świadków i możliwych sprawców oraz przesłuchania ich na okoliczność możliwych aktów tortur, 4) ustalenia, jak, kiedy i gdzie dojsć miało do tortur lub innych form maltretowania, praktyk, w ramach których do nich dochodziło, zidentyfikowania konkretnych miejsc i konkretnych sprawców, zastosowanych metod, kontekstu, w jakim miało dochodzić do tortur, jak również wszelkich czynników związanych z osobą ofiary, takich jak jej płeć, orientacja, tożsamość płciowa, niepełnosprawność, rasa, pochodzenie etniczne, narodowość, wiek i status społeczno-ekonomiczny⁵¹. Na gruncie Protokołu Stambulskiego organ prowadzący postępowanie powinien dokładnie zaplanować i przygotować postępowanie, w tym uwzględniając ocenę zagrożenia dla prawidłowego toku śledztwa czy dobierając odpowiednie osoby do jego prowadzenia, zapewniając wsparcie dla ofiar i unikając ich wtórnej wiktymizacji⁵².

IV. PODSUMOWANIE

Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie podkreślić, że z art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz przepisów Konwencji w sprawie zakazu tortur wynika zarówno zakaz stosowania tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, jak i nakaz odpowiedniej reakcji na doniesienia o naruszeniach tego zakazu.

⁴⁹ M. Birk, *Ex Officio Investigations* [w:] M. Nowak, M. Birk, G. Monina (red.), *The United Nations Convention Against Torture and its Optional Protocol. A Commentary*, wyd. II, Oxford 2019, komentarz do art. 12 UNCAT, s. 336, tłumaczenie własne.

⁵⁰ *Istanbul Protocol. Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, Professional Training Series No. 8/Rev. 2, Biuro Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, Nowy Jork i Genewa, 2022, https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/2022-06-29/Istanbul-Protocol_Rev2_EN.pdf (dostęp: 27.01.2023 r.); dalej również jako: *Protokół Stambulski*.

⁵¹ Tamże, § 190.

⁵² Tamże, § 204.

Opisywane w raporcie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur działania podejmowane przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, stanowiące rażące naruszenie obowiązku poszanowania godności i humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, powinny zostać wyjaśnione w sposób odpowiadający procedurom zgodnym z art. 3 EKPC oraz art. 12 UNCAT.

Mając to na uwadze Fundacja zwraca się do Pana Prokuratora z uprzejmą prośbą o zbadanie przedmiotowej sprawy i poinformowanie Fundacji o poczynionych ustaleniach. W szczególności prosimy o wskazanie sygnatury postępowania oraz wskazanie:

- wstępnej kwalifikacji prawnej;
- czy w toku postępowania przedstawione zostały zarzuty – jeśli tak, jakie;
- jeśli zostały przedstawione zarzuty – czy wobec podejrzanych stosowane są środki zapobiegawcze;
- czy sporządzony został plan śledztwa;
- czy w okresie sześciu miesięcy poprzedzających złożenie zawiadomienia przez Rzecznika Praw Obywatelskich składane były przez inne osoby zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa, odnoszące się do stosowania tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania więźniów przebywających w Zakładzie Karnym w Barczewie – jeśli tak, jaka była ich liczba i czy wskutek ich złożenia wszczęto postępowanie w sprawie.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

Łępek Wynerzy Memulus

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
WICEPREZES ZARZĄDU
Piotr Kładoczny
Piotr Kładoczny